

İnşacı-Teorik-Tepkisel Boyutlarıyla Hükümet Sisteminin Kökenleri

(Araştırma Makalesi)

The Origins of the Government System with Its Building-Theoretical-Reactive Dimensions

Doi: 10.29023/alanyaakademik.827719

Yahya DEMİR KANOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü,
yahyadmrkngl@hotmail.com

Bu makaleye atıfta bulunmak için: Demirkanoglu, Y. (2021). İnşacı-Teorik-Tepkisel Boyutlarıyla Hükümet Sisteminin Kökenleri. Alanya Akademik Bakış, 5(1), Sayfa No.419-439.

ÖZET

Anahtar kelimeler:

Hükümet sistemleri,
Hükümet
Sistemlerinin
Kökenleri, İngiltere,
ABD, Fransa

Makale Geliş Tarihi:
18.11.2020
Kabul Tarihi:
22.12.2020

Keywords:

Government Systems,
Origins of
Government Systems,
England, USA,
France

Bu çalışma hükümet sistemlerinin kökenlerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada literatürde en yaygın üç hükümet sistemi (parlamentar sistem, başkanlık sistemi ve yarı başkanlık sistemi) inceleme nesnesi olarak ele alınmıştır. Seçilen hükümet sistemleri İngiltere, ABD ve Fransa örnekleri üzerinden incelenmiştir. Bunun nedeni, anılan ülkelerin benimsediği hükümet sistemi açısından en iyi örneği teşkil etmeleri ve her birinin farklı bir tarihselliğe sahip oluşudur. Bu kapsamda çalışma inşacı yönü ile İngiltere; teorik/modelci yaklaşım ile ABD ve tepkisel tercihi ile Fransa şeklinde üç başlıkta kurgulanmıştır. Sonuç olarak ülkelerin hükümet sistemlerinde tarihin, teorinin ve kriz durumunda geliştirilen tepkilerin belirleyici olduğu anlaşılmıştır.

ABSTRACT

This study aims to examine the origins of government systems. Three types of government systems that are widely known in the literature (parliamentary system, presidential system and semi-presidential system) have been selected as the object of analysis. Selected government systems have been studied with the examples of England, USA and France. Because these countries are the best examples of the chosen government system and each has a different historicity. Working within this scope; it has been set up under three headings: England with its constructivist approach, USA with its theoretical / modelist approach, and France with its reactive preference. As a result, it has been understood that history, theory and reactions developed in case of crisis are determinant in the government systems of countries.

1. GİRİŞ

Hükümet sistemlerinin her ne kadar farklı türleri bulunsun da literatürde genellikle başkanlık, parlamenter ve yarı başkanlık sistemi şeklinde üçlü bir ayırıma gidilmektedir. Parlamenter sistemde genel olarak yürütme iki başlıdır, sorumsuz ve bağımsız devlet başkanlığı vardır, hükümet parlamentoya karşı sorumludur ve yürütme organı yasamayı feshetme yetkisine sahiptir (Bilir, 2013:303). Başkanlık sisteminde başkan hem yürütmenin hem de devletin

başdır. Ne başkan yasamayı ne de yasama başkanı düşürebilme hakkına sahip değildir (Onar, 2005: 72). Her iki hükümet sisteminden çok sonra ortaya çıkan yarı-başkanlık sistemi, parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasında yer alan bir ara ya da “melez” hükümet sistemi olarak nitelendirilmektedir (Erdoğan, 2010: 205). Yarı başkanlık sistemi terim olarak ilk kez Le Monde Gazetesi’nin kurucusu Hubert Beuve-Mery tarafından 1959 yılında kullanılmış olup, bu terimin akademik anlamda çerçevesi ise ünlü Fransız siyaset bilimci ve sosyoloji tarihçisi Maurice Duverger tarafından çizilmiştir (Uluşahin, 2003: 201; Özdemir, 2018: 83). Duverger’e göre bir sistemin yarı-başkanlık olarak nitelendirilmesi için şu üç niteliği haiz olması gerekir; (1) Cumhurbaşkanının genel oyla seçilmesi, (2) Cumhurbaşkanının önemli yetkilere haiz olması, (3) bununla beraber karşısında parlamentonun kendilerine muhalefet etmediği sürece görevde kalabilen yürütme ve hükümet etme iktidarına sahip başbakan ve bakanların yer alması (Duverger, 2010: 69).

Parlamenter sistem uzun bir zaman diliminde, birtakım pratiklerle (ampirik olarak) yerleşmiştir. Kuşkusuz kuvvetler ayrılığı teorisinin parlamenter sistemin yerleşmesinde yadsınamayacak bir rolü olmuştur. Ancak parlamenter sistem, bahsi geçen teoriden kaynaklanmaktan veya bunun mahsulü olmaktan ziyade bazı olaylar silsilesinin ve belli ölçüde tesadüflerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu gözlem parlamenter sistemin anavatanı sayılan İngiltere için geçerli olmakla birlikte, bu modelden esinlenen diğer ülkeler için de kısmen geçerlilik arz etmektedir (Teziç, 2012: 478). Başka bir ifadeyle, demokratik hükümetlerin vücut bulduğu zamandan günümüze dek var olan, en çok yaygınlık ve süreklilik gösteren parlamenter sistem, kendisine beşiklik eden İngiltere’nin tarihsel geçmişinden bağımsız düşünülemez (Gülsoy, 2013: 259). İlk defa İngiltere’de şekillenip gelişen bu sistem, daha sonra pek çok demokratik ülkeye örnek teşkil etmiştir (Arslan, 2015: 36). İngiliz parlamenter sistemi gibi tarihi bir gelişme ve tecrübenin eseri olmayan başkanlık sistemi, insan düşüncesinin ürünü olarak ortaya çıkmış teorik bir sistemdir. 1787’de Philadelphia’da toplanan kurucu meclisin görüşmelerinde düşünüülüp tasarlanmıştır (Kuzu, 2017:19; Karatepe, 2013:226; Özer, 2010:179). Fransa ile özdeşleşen yarı başkanlık sistemi ise (Hekimoğlu, 2009: 66) siyasal istikrarsızlığı çözüme kavuşturmak için geliştirilen bir türdür. Her ne kadar yarı-başkanlık sisteminin ilk görünümünü 1919-1933 tarihleri arasında Alman Weimar Anayasası’nda görmek mümkün olsa da (Sartori, 1997: 167) bunun en iyi örneği Fransa’dır.

Her ülkenin benimsemiş olduğu hükümet sistemi farklı nedenlere bağlı olarak oluşmaktadır. Aynı isimle anılan hükümet sistemlerinde dahi farklılıklar bulunmaktadır. Siyaset biliminin önemli konularından biri olan hükümet sistemleri, ülkelerin demokratiklik düzeyi, tarihsel yönleri ve kültürel özellikleri gibi birçok faktörden etkilenecek şekilde oluşan ve farklılaşan bir konudur. Üç hükümet sisteminin kökenini İngiltere, ABD ve Fransa özelinde incelemeyi hedefleyen çalışmada, hükümet sisteminin özelliklerinden ziyade kendisini oluşturan dinamiklerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışma İngiltere’nin inşacı, ABD’nin öngörüye dayalı ve Fransa’nın tepkisel kökenlerini esas alarak üç bölüm üzerinden kurgulanmıştır.

2. TARİHSEL ZORUNLULUĞUN EKSENİNDE: PARLAMENTER SİSTEMİN İNŞASI

Parlamenter sistem, önceden tasarlanmış rasyonel bir planın dayatmasıyla ya da fertlerin istekleriyle doğmamıştır. Aksine uzun soluklu tarihsel bir evrimin mahsulüdür. Bu evrim İngiltere’de anayasal kurumların doğmasına, akabinde bu kurumların dominyonlar ve Batı Avrupa halklarının içselleştirilmesine ve uyarlanmasına sebebiyet vermiştir (Duverger, 1994:

56-57). Bu kurumların anası olan İngiliz Parlamentosu, hem kökeninde hem de gelişiminde pek çok mitolojiye konu olmuştur (Lyon, 2012: 167). Ancak bu mitolojilerden sıyrılarak konuyu İngiliz siyasi tarihi üzerinden sürdürmekte yarar vardır.

İlk kez uygar yerleşimine 1. yüzyılda Romalılarca açılan İngiliz adalarının, 5. yüzyıla dek Roma egemenliğinde “Britanya Bölgesi” olarak anıldığı bilinmektedir (Parlak ve Caner, 2009: 106-107). 6. yüzyılda tarıma dayalı, yerleşik topluma geçişin olduğu İngiliz adalarında, tarımsal toplum yapısı gerçek manada 11. yüzyıldan sonra bütün kurumlarıyla belirmiştir. Bu yüzyılda aynı zamanda Normanlar, Fatih William’ın önderliğinde İngiliz adalarını işgal etmişlerdir. 1066 yılında gerçekleşen Hasting Savaşı ile İngiliz Kralı Harold’un bozguna uğratılmasının ardından (Şaylan, 1981: 37-38) bütün Sakson yöneticilerinin yerine tımarlarını askeri hizmet yoluyla edinmiş olan Norman soyluları getirilmiştir. Soyluların toprakları ve üretimi denetlediği, vergi tahsil ederek bunların bir bölümünü krala devrettikleri ülkede, tüm toprakların ve nüfusun kayıt altına alındığı, güçlü bir hazineye sahip mutlak bir monarşi tesis edilmiştir (Şaylan, 1981: 37-38; Roskin, 2016: 23-24).

Normanların istilası sonucu oluşan feodal düzen birçok açıdan kendine özgü niteliklere sahip olmuştur. Ortaçağda İngiltere’deki krallar gibi diğer krallar zaman zaman kendi egemenliklerini tanıyan soyluları toplayarak (basit meclisler oluşturulması) görüşlerini almış olsa da İngiltere bu konuda daha ileri bir düzeyde idi. İngiltere’deki parlamentonun kaynağını dönemin feodal hukukunda bulmak mümkündür. Feodal hukuka göre, kralın özellikle vergi salma konusunda vassalların görüşlerini alma zorunluluğu bulunmaktaydı. Bu meclisler Norman istilasından sonra “Magnum Consilium” adını almıştır (Ateş, 2017: 64). Elbette o dönemki krallar, bu toplantıları düzenli olarak yapmadıkları gibi toplantılarda beliren görüşlerin kendisi için ne düzeyde bağlayıcı olacağı da yine kralın kendi inisiyatifine bırakılmıştı (Göze, 2017:478).

Ancak tarımsal bir topluma dayalı devlet tipinin oluştuğu Norman istilasının ardından feodal beylerle kral arasındaki karşılıklı destek ve güvenin uzun ömürlü olmadığı görülmüştür. Zamanla kral ve soylular arasında tarımda meydana gelen artık ürünün paylaşımı konusunda çekişmeler yaşanmış ve bu süreç Magna Carta (Büyük Ferman)’nın ilanını getirmiştir. Vergileri artırmak isteyen Kral I. John (Yurtsuz John) ve bu duruma karşı çıkan soylular arasında (Şaylan, 1981: 38) derebeylik yetkilerinin suistimal edilmemesini ve Taç’ın yetkilerinin bazı konularda kısıtlanmasını öngören bir belge olan Magna Carta, 1215 yılında imzalanmıştır (Arslan, 2015: 47). Belge temel hak ve özgürlükleri güvenceye bağlamayı ihmal etmeyerek ülke baronlarının aralarında seçecekleri yirmi beş barona, belgede belirtilen hakların gerçekten tanınıp tanınmadığını kontrol etme yetkisini tanımıştır. Bu baronlar, gerek duyduğunda kralın mallarına geçici olarak el koymak koşuluyla fermanın uygulanmasını sağlayabileceklerdi. Aynı zamanda soyluların, ruhban sınıfının ve mülk sahibi temsilcilerinin kral tarafından, “danışma” amacıyla toplanmasını öngören Magna Carta’da, kralın bu temsilcilerin izni olmadan, uyruklardan vergi toplayamayacağı belirtilmiştir (Eroğul, 2000: 39). Dolayısıyla bu belge Kral’ın, Consilium Regis (soylu Lordlar)’in ve Büyük Danışma Meclisi olan Magnum Consilium’un vergi konusundaki kararlarına rıza göstermesini öngörmüştür (Arslan, 2015: 47). Bu kapsamda kral ve soylular arasında aynı zamanda siyasal tartışmanın yolu açılmış ve aşırı vergilendirmeyi pazarlık etmek için parlamentodakilerin her zaman olmasa da vergi arzından önce şikâyetlerinin giderilmesini talep etmelerine izin verilmiştir (Maddicot, 2010: 446).

Yurtsuz John'un ardından tahta çıkan III. Henry döneminde Magnum Consilium, "parlamento" (1236) olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. III. Henry döneminde giderek önem kazanan parlamento, tüm baronların kralla ve birbiriyle genellikle Westminster'da ve diğer yerlerde yaptığı konuşma toplantılarına verilen addı. Zamanla iştirakçileri artan bu toplantılara toprak sahibi baronların yanı sıra, Kilise temsilcileri ve sınırlı vatandaşlık haklarına sahip kent ve kent temsilcileri de katılmaktaydı (Arslan, 2015: 47; UK Parliament, 2020). Parlamentonun temsil gücünün arttığı bu dönemde III. Henry tarafından eşinin akraba ve arkadaşlarının üst düzey devlet makamlarına getirilmesiyle baronlar arasında başlayan hoşnutsuzluk, Henry'nin devlet hazinesini tüketir boyutlara ulaşan harcamaları, Papa'nın ülkedeki kiliseler üzerindeki etkisini artırması ve Sicilya Krallığı'nın alınması için yapılan harcamalar sebebiyle artarak devam etmiştir. Nitekim bu hoşnutsuzluk, 1258 yılında Leicester Kontu Simon de Monfort'un önderliğinde başlayan bir isyana yol açmıştır. Bu süreçteki baskılara daha fazla dayanamayan Henry, Oxford Şartları (Provisions of Oxford) olarak bilinen hükümleri kabul etmek durumunda kalmıştır. Oxford Şartları, varlıklarıyla huzursuzluk oluşturan yabancıların sınır dışı edilmesini ve sembolik nitelik arz etmeyen işlerin yönetiminin parlamentonun denetiminde olan on beş kişilik bir konseye devredilmesini öngörmektedir. Hem Oxford Şartları hem de Magna Carta'nın baronları güçlendirmesi ve iki parçalı bir parlamentonun temellerini atması hasebiyle mutlak monarşilerin zayıflamasında birer kilometre taşı niteliğinde olduğu söylenebilir (Erkul, 2015: 136-138).

Ancak parlamentonun genel yapısı bakımından bugünkü görünümüne kavuşması, 14. yüzyılda gerçekleşmiştir (Eroğul, 2000: 40). O dönem baronlar, yüksek rütbeli din adamları, şövalyeler, burjuvalar (kent ve kasaba temsilcileri) ve kilise temsilcilerinden (Ateş, 2017: 65) oluşan İngiliz Parlamentosu'nda, kilise temsilcileri önce kendi sorunlarını serbest bir biçimde çözmek ve krala bulunacakları para yardımı ile ilgili kendi aralarında karar vermek amacı ile ayrı toplanmaya başlamışlardır. Böylece, ilk önemli gelişme, ruhban sınıfının parlamento toplantılarına katılmaktan vazgeçmesi olmuştur. Bunun dışında soylular da soylu olmayan kesimin artan sayıda temsilci göndermelerinden rahatsız olmasından dolayı bunlardan ayrı olarak toplanmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda 1332 yılından başlayarak (Eroğul, 2000: 40) baronlar ve yüksek rütbeli din adamlarından oluşan Lordlar Kamarası ve şövalyeler ve burjuvalardan oluşan Avam Kamarası olmak üzere iki meclisli yapı oluşmuştur (Ateş, 2017: 65).

Yukarıda bahsi geçen gelişmeler, Norman egemenliği döneminde yaşanmış olup, bu dönem 1455-1485 yılları arasında gerçekleşen "Çifte Güller Savaşı"na dek sürmüştür. Normanların ardından 1485 yılında Tudor Hanedanı tahta çıkmış ve ülke bu hanedanlık döneminde hızlı bir kapitalistleşme dönemine girmiştir. Kent loncalarının tüm tutuculuklarına rağmen sanayi ve ticaret hızlı bir gelişim göstermiştir. Bu gelişim aynı zamanda İngiliz burjuvazisinin gelişimi demektir. Gelişen burjuvazi ve onun kalesi niteliğinde olan parlamento, Tudor Hanedanı'nı destekliyordu (Ateş, 2017: 67).

Bu noktada Tudor Hanedanı'nın ikinci kralı olan VIII. Henry'nin ülkenin Katolik Kilisesi'nin hükümranlığından kurtulmasına yol açan ilginç evlilik hikâyesinin burada yâd edilmesinde yarar vardır. VIII. Henry, İspanyol prensesi ve V. Karl'ın teyzesi olan eşi ile evliliğini sonlandırıp, bir veliaht sahibi olmak amacıyla yeniden evlenmek istiyordu. Ancak Papa, krala bu konuda izin vermemektedir. Papa'nın Henry'ye cevaz vermemesiyle ortaya çıkan ihtilaf, bütün yüzyıl boyunca laik otoritenin en ilgi çekici hamlesine yol açmıştır (Roberts, 2015: 319). Papa ile yaşanan bu ihtilafa karşı VIII. Henry 1529 yılında bir parlamento toplayıp,

İngiltere'yi Katolik Kilisesi'nin, Katolik Kilisesi'ni de İngiltere'nin dışına taşımak için yasa üstüne yasa çıkararak, parlamentoyu yedi yıl çalışır durumda tutmuştur. Bu süreçte kurulan Anglikan Kilisesi, 1533 yılında Henry'ye eşi Catherine'den boşanması hususunda izin vermiştir. Yaşanan bu süreçte VIII. Henry de Roma Katolik Kilisesi ile olan mücadelesinde kendisini yalnız bırakmayan parlamentoyu ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir (Roskin 2016: 27-28; Şahin, 2014:131).

VIII. Henry'den sonra tahta çıkan VI. Edward döneminde de dinsel ve toplumsal reformlar sürdürülmüş olup, Edward'ın ardından gelen I. Mary dönemi ise mezhep çatışmaları, yoksulluk ve askeri başarısızlıklarla anılmıştır (Öztan, 2009: 2; Özdemir, 2017: 24). Son Tudor Hanedanı I. Elizabeth'in 1603 tarihinde ölümünden sonra Stuart Hanedanı adına I. James İngiliz tahtına getirilmiştir. Avrupa'da revaçta olan mutlakiyetçi krallara öykünen I. James, iktidar paylaşımından pek hoşlanmadığı gibi, mevcut kurumların yalnızca kralı desteklediğini zannediyordu. Bundan dolayı parlamentonun yetkisini tanımamayı tercih ediyordu. Bu durum onu Püritenizm ile karşı karşıya getirmiştir. Diğer yandan I. James, Anglikan Kilisesi'nin mevcut hâliyle devam etmesini de istemiştir. Bu dönemde I. James'in nakit ihtiyacını karşılamak için parlamentonun onayına başvurmadan vergileri arttırmaya kalkışması, parlamento tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 1625 yılında I. James'in ölmesi ile tahta oğlu I. Charles geçmiştir (Roskin 2016: 28; Şahin, 2014:131).

Babasından farklı davranmayan I. Charles da İspanya ve Fransa'ya karşı savaş ilan ederken parlamentonun onayını almadan tek taraflı olarak vergi artırma yoluna gitmiştir. Ayrıca ülkede kralın üstün otoritesini yeniden vücuda getirmek ve parlamentoyu dikkate almadan ülkeyi yönetmenin yollarını aramıştır. Ancak parlamentonun onayını almadan Kıta Avrupa'sında dâhil olunan savaşlar için ihtiyaç duyulan gelir kaynakları nedeniyle birçok kez kral ve yanlıları, parlamento ile karşı karşıya kalmıştır. Çoğunluğunu artık topraklı askerlerin teşkil ettiği Avam Kamarası ise, Charles'ın taleplerini reddettiği gibi, onu 1628 yılında Haklar Dilekçesi (Petition of Rights)'ni imzalamaya zorlamıştır (Bayraktar Durgun, 2015: 21). Bu bildiri ile parlamentonun kararı olmadan vergilendirmenin yapılmayacağını ve yasadışı tutuklamaların olmayacağı Krala onaylatılmıştır. Ancak Charles vermiş olduğu bu onaya rağmen yasadışı davranışlarda bulunmaya devam etmiş ve bu bildirgeyi onayladıktan kısa bir süre sonra parlamentoyu kapatarak kendi hükümetini kurmuştur. Anglikan Kilisesi'nin desteğini alan I. Charles, on bir yıl sürecek baskıcı bir rejimi başlatmıştır (Ateş, 2015: 69-70). Ancak 1640 yılında kralın çağrısı üzerine toplanan parlamento, kralın yetkilerini kötüye kullandığı uzun bir listeyi açıklayarak, krala karşı 'Büyük Uyarı'da bulunma ihtiyacı duymuştur. Kralın iktidarının parlamentonun lehine sınırlandırılmasını öngören bu bildiriye kabul etmeyen Charles'ın, emrindeki askeri güçlerin eşliğinde Avam Kamarası'ndaki muhalefet liderlerini tutuklatması iç savaşı başlatan nedenlerden biri olmuştur (Göze, 2017: 485). Fakat parlamento tarafından destek gören Oliver Cromwell liderliğindeki "Yeni Model Ordu", kraliyet ordusunu yenilgiye uğratarak, I. Charles'ı idam etmiştir (Taşkın, 2015: 54). I. Charles'ın idamından sonra hiçbir İngiliz kralının mutlakiyetçiliği gerçek manada düşünmeye kalkışmadığını burada vurgulamakta yarar vardır (Moore, 1989: 19).

1649 ile 1660 yılları arasında ülkede bir kral yoktu. Ülkeyi Cromwell'in liderliğindeki tek örgütlü güç yönetmekteydi. Bu dönemde Cromwell tarafından yönetilen ülke, Commonwealth olarak adlandırılan bir cumhuriyet haline gelmiştir. Ancak Cromwell yönetiminin kısa bir sürede askeri bir diktatörlüğe dönüştüğü görülmüştür (Roskin, 2016: 29).

Şöyle ki Avam Kamarası'nı dağıtan Cromwell, bir parlamento oluşturmanın birkaç farklı versiyonunu denemiş; ancak hiçbiriyiyle anlaşılamamıştır. Daha sonra da Devlet Şurası (Council of State)'nın da desteği ile gerçek gücünü orduya dayandırarak hüküm sürme yoluna gitmiştir. Sonuç olarak Parlamento için despotik bir krala karşı silahlanmış olan Cromwell, I. Charles'dan daha despotik hale gelmiştir. Cromwell'in ölümü üzerine 1660 yılında II. Charles¹ Konvansiyon Parlamentosu tarafından (Isbel,1975: 36-37) sınırlı bir monarşiyi kabul etmesi koşuluyla tahta davet edilmiştir. Böylece monarşiyi restore etme yoluna gitmişlerdir (Taşkın, 2015: 55). Ancak krallığın geri gelmesi ile kral ve parlamento arasında geçmişte olduğu gibi yetki çatışmaları tekrardan belirmiştir. Hem I. James hem de II. Charles, davranış bakımından idam edilmiş olan I. Charles'dan farklı değildiler. Yönetim konusunda kral parlamentoya hiç ağırlık tanımak istemiyordu. Parlamento ise yönetimin keyfi olmasını ve yönetimi bağlayan hukukun parlamentoca üretilmesini istiyordu. Bu kapsamda parlamento 1679 yılında kralın keyfi yönetimine karşı Habeas Corpus Kanunu'nu çıkarmıştır (Şaylan, 1981: 44). Bu yasayla kişi güvenliğinin kralların keyfi işlemlerine karşı korunması ve yargı güvencesine kavuşturulması sağlanmıştır (Göze, 2017: 486).

1685 yılında Kral II. Charles'ın ölmesi üzerine kardeşi II. James tahta çıkmıştır (Roskin, 2016: 30). Bu dönemde de kral ve parlamento arasındaki çekişmeler 1688 yılında parlamento tarafından gerçekleştirilen darbeye kadar devam etmiştir. Şanlı Devrim olarak adlandırılan darbe ile Stuart Hanedanı'nın temsilcisi kral tahtından uzaklaştırılmıştır. Daha sonra parlamento, Hollanda Kraliyet ailesinden William of Orange (Şaylan, 1981: 45) ile karısı Mary'yi soy bakımından en yakın protestan olarak, ülkede geleneksel özgürlükler talebiyle ortaya çıkan harekete önderlik etmeye davet etmiştir. William ve Mary bu görevi kabul etmiştir. Ancak, Taç onlara, ülkede özgürlüklerin ilk kapsamlı ve yazılı belgesi olan Haklar Bildirisi (Bill of Rights)'ni kabul etmeleri şartıyla verilmiştir (Gemalmaz, 2005: 62). 1689 yılında kabul edilen Bildiri ile Parlamento ve Hükümdar ilişkisi ayrıntılı bir biçimde açıklanmış ve Parlamentosunun onayı olmadan yasa ve vergi çıkarılmayacağı hükme bağlanarak (Roskin, 2016: 30) günümüzde yaygın olarak kabul edilen parlamento üstünlüğünün çerçevesi çizilmiştir (Taşkın, 2015: 55).

Haklar Bildirisi'ne göre kral; kanun çıkarmak, vergi koymak ve toplamak için Parlamentosunun onayına muhtaçtı. Bundan dolayı kral, Kabinayı oluştururken Parlamentosunun güvenine sahip kişileri atamaya başlamıştır. Bu durum kabineyi parlamentosunun tasvip etmediği kişilerden oluşturması durumunda, parlamentosunun tepki olarak kralın istediği kanunları kabul etmemesini olanaklı kılmaktaydı. Parlamentoya özellikle kralın bütçesini reddetme olanağı tanınmaktaydı. Bu süre zarfında parlamentoda partiler de oluşmaya başlamıştır. Kralın kabineyi teşkil ederken parlamentodaki çoğunluk partisinden bakan atamaya başladığı bu dönemde, kral kabine toplantılarına katılmakta ve kabineye başkanlık etmekteydi (Gözler, 2011: 599-600). Ancak Hannover soyundan I. George'un 1714 yılında tahta çıkması ile parlamenter sistem içerisinde önemli bir unsur olan başbakanlık ya da hükümet başkanının gelişimi de kısmen sağlanmıştır. I. George, parlamento toplantılarına İngilizce bilmemesinden dolayı pek katılamamaktaydı. Bu nedenle kral bir süs ve sembol görevi görmeye başlayarak önemini gittikçe yitirmiştir. Bu dönemde bakanlar, ulusun genel siyasetinden sorumlu bir kurul haline gelmiştir. I. ve II. George'un yetersiz olmaları bu dönüşüme yardımcı olmuştur. Kralın önemini yitirmesinden dolayı boşalan yeri, doğal olarak, kabine içinde oturumları

¹Hollanda'da sürgünde olan II. Charles, Boynu vurulan kralın oğlu idi (Roskin, 2016: 29).

yönetmek ve genel siyaseti düzenlemekle mükellef kılınan bir şef (başbakan) almış; bu yolla parlamenter sistemin başlıca çarkları yerine oturmuştur (Duverger, 1994: 59-60).

Kabine üzerinde denetim yetkisini sağlamış olan Avam Kamarası'nın temsil yetkisini kazanması ise, 19. yüzyılda oy hakkının genişletilmesini sağlayan yasalarla olanaklı hale gelmiştir. Bu yasalarla oy hakkı yıllık geliri belli düzeyde olan toprak sahiplerinden sanayi ve tarım işçilerine doğru yayılmış; kadınlara oy hakkı da 1919 ve 1928 yıllarında aşamalı olarak verilmiştir. Parlatentonun diğer kanadını teşkil eden Lordlar Kamarası'nın yetkileri de 20. yüzyılın başından itibaren azalmıştır. Nitekim günümüzde Lordlar Kamarası için Avam Kamarası'ndan geçen yasaları biraz geciktirmekten ve kamuoyunu etkilemekten öteye gitmeyen bir yetkiden bahsedilebilir (Gözübüyük, 2003: 32).

3. KURUCU BABALARIN DENGE VE DENETİM ÖNGÖRÜSÜ EKSENİNDE: BAŞKANLIK SİSTEMİ

Yalnızca dört asır evvel tarih sahnesine çıkan ABD'ye giden yol, İngiltere'de 17. yüzyılın başında tahta Stuart Hanedanı'nın geçmesiyle başlayan yoğun İngiliz göçüyle açılmıştır. 1607 yılında Jamestown'da ilk İngiliz kolonisinin kurulmasıyla Kuzey Amerika'da yeni bir dönem başlamıştır (Altunok, 2015: 70). Akabinde 1620 yılında İngiltere'den gelen 102 Püriten, Massachusetts kolonisini kurmuştur. Bu iki öncü koloniyi daha sonra New Hampshire, Maryland, Connecticut, Rhode Island, North Carolina, South Carolina takip etmiştir. 1664 yılında ise Hollanda'dan New York, Delaware, New Jersey alınmıştır. 1681 yılında II. Charles'ın W. Penn'e verdiği topraklarla Pennsylvania kurulmuştur. 1732 yılında da Georgia bir koloniye dönüştü. Böylece ilk küme, toplamda on üç koloniden oluştu (Eroğul, 2016: 75). Kolonilerde yaşayanlar, Amerika'ya gelirken beraberinde köklü bir geçmişe sahip olan İngiliz siyasal kurumları ve düşünce biçimini getirmişlerdi. Bu kolonilerin çoğu, İngiliz örneğine göre idare ediliyordu. Her koloninin başında genellikle İngiliz kralınca atanan; ancak bazılarında koloni topraklarının sahibince ve bazılarında seçimle belirlenen bir vali bulunmaktaydı. Valinin yanı sıra, İngiliz parlamentosuna benzer bir yapıya haiz iki meclis de yer almaktaydı. Meclislerin hukuki ve siyasal niteliğinin tartışmalı olduğu bu koloniler İngiltere'den üç bin mil kadar uzakta yer alıp, anavatanın koloniler üzerinde sürekli ve etkin bir denetim kurduğu da söylenemezdi. Bu nedenle de koloniler kuruluşlarından bir müddet sonra kendi başlarına hareket etme, kendi yasalarını yapma ve İngiliz Parlatentosu'nun kararlarını göz ardı etme alışkanlığını da kazanmışlardı (Göze, 2017: 518-519). Bu noktada Amerika'ya gelirken beraberinde ayrıldıkları ülkenin örf ve adetlerini getiren göçmenlerin bir diğer ortak özelliğini vurgulamakta yarar vardır. Amerika'ya Avrupa'daki siyasal baskıdan ve ekonomik zorluklardan kaçarak gelen göçmenler, içlerinde Avrupa'ya karşı derin bir tepki taşımaktaydılar. Kendileri için Amerika'yı bir özgürlük beldesi olarak addeden göçmenler, burada hem özgürlük içinde yaşamayı hem de gönencini yükseltmeyi arzulamıştı (Tanilli, 2015: 151). Nitekim bu koloniler, Yeni Dünya'da özgürlükleri güvence altına almakta kararlı olduklarını ilerleyen süreçte göstermişlerdir (U.S. Embassy Turkey, 2020).

Bu kolonilerin bağımsızlığına giden süreç, 1756-63 yılları arasında gerçekleşen Yedi Yıl Savaşları'nın ardından yaşanan gelişmelerle başlamıştı. İngiliz hazinesini sarsan Yedi Yıl Savaşları, İngiltere ile koloniler arasında belirgin bir çatışmanın doğmasına yol açmıştır. İngiltere'nin hazinenin durumunu düzeltmek için Amerika'daki kolonilere birtakım yeni vergiler uygulaması, bu vergilerin meşru olmadığını savunan kolonilerin ayaklanmasına yol açmıştır. Nitekim İngiltere ile koloniler arasında savaşın başlaması uzun sürmemiştir. Bu savaş sonucunda on üç koloni 4 Temmuz 1776 tarihinde Bağımsızlık Bildirisi ile Amerika

Birleşik Devletleri adıyla bağımsızlıklarını ilan etmiştir (Armaoğlu, 2018: 58-59). Bağımsızlık Bildirisi'nin ardından Konfederasyon çatısı altında birleşme kararı alınmıştır. Ancak İngilizlerle devam eden savaş boyunca yaşanan sorunlar, Konfederal yönetimin zayıflamasına yol açmıştır. Tesis edilen idarenin Kongre adlı meclisi, işlemez hale gelmeye ve yürütme de zayıf bir görünüme bürünmeye başlamıştı. Birkaç yıl içinde Kongre'nin eyaletler arasındaki ahengi sağlayacak, sağlam bir para birimini garanti edecek, düzeni sağlayıp yatırımları özendirecek güçten yoksun olduğu anlaşılmıştır (Lipson, 1997: 312-313'den aktaran; Özdemir, 2018: 50-51). Konfederasyonu oluşturan devletler arasında özellikle ekonomik konularda yaşanan görüş ayrılıklarından mütevellit, Konfederasyonun dağılması dahi söz konusu olmuştur. Bu nedenle ulusal bağımsızlık önderlerinin çabalarıyla konfederasyonu teşkil eden devletler arasında daha sıkı bir birliğin kurulması ve federal bir sisteme intikal etmek maksadıyla 1787 yılında Philedelphia'da bir konvansiyonun toplanması çağrısında bulunulmuştur (Gözübüyük, 2003: 35-36).

Bu çağrının üzerine, on üç devletin göndermiş olduğu elli beş delegenin yer aldığı "Philadelphia Konvansiyonu" toplanmıştır. Elbette on bir yıl evvel İngiltere'den bağımsızlığını kazandıktan sonra kullandıkları egemen güç konusunda kıskanç davranan eyaletlerin haklarını dengelemek oldukça güç bir işti. Konvansiyonda temsil edilen Virginia ve Maryland gibi büyük devletlerin temsilcileri merkezi otoritenin artmasını olanaklı kılan federalist görüşlerde; küçük devletlerin temsilcileri ise bağımsızlıklarını mümkün olduğu kadar geniş tutabilen anti-federalist eğilimlerde ısrarcı olmuşlardır. Nihayet 17 Eylül 1787 tarihinde uzun tartışmaların ardından Konvansiyona iştirak eden elli beş delegeden otuz dokuzunun olumlu oyuyla ABD'nin ilk ve halen yürürlükte olan anayasası kabul edilmiştir (Çam, 2000: 90-91; U.S. Embassy Turkey, 2020). Bu anayasayı hazırlayan kurucu babalar, halk egemenliği anlayışı kapsamında, hükümetin halkın rızasına dayanması ve halka karşı sorumlu olmasını amaçlamışlardır (Sayarı, 2018: 108). Bu kapsamda hazırlanan anayasa, halen Amerikan halkı arasında saygı duyulan bir metin olarak kabul edilmektedir (Arslan, 2015: 170).

Anayasanın kurucu babaları, o dönemde yürürlükte olan rejimlerden farklı veya yeni bir yapı oluşturmak çabası içerisinde olmamışlardır (Duverger, 1994: 74). Aksine İngiltere'de uygulanan sınırlı monarşiden esinlenmişlerdi. Bu bakımdan ABD tipi klasik başkanlık sistemi, meşruti monarşinin cumhuriyete dönüştürülmüş formudur. Nitekim 18. yüzyılda İngiltere'de işletilen sisteme bakıldığında, kral ve bakanların idare ettiği, parlamentonun yasa koyduğu ve bunların yürürlük kazanabilmesi için de kralın onayına sunulduğu görülmektedir. Kurucu babaların anayasayı tasarlarlarken ortak düşüncesi, yasama organının üstün gücüne bel bağlamamak ve bu yüzden kuvvetler dengesini sağlamak üzerine bina edilmişti. Bunu yaparlarken de halkın ve aristokratların temsil edildikleri bir parlamento ile kralın yer aldığı İngiliz modelini, Cumhuriyetçi bir yapıya uyarlama yoluna gitmişlerdir (Teziç, 2013: 367-368). Bu yapıda monarkın yerine seçimle göreve gelen bir başkanlı yapı öngörülmüştür (Teziç, 2012: 504). Hem bağımsızlık savaşının bir krala karşı verilmiş olması hem de bir kralın aynı hataları tekrarlamayacağına bilinmemesinden dolayı ülkede krallığa yer verilmemiştir. Bu yüzden de cumhuriyet kurma fikri ağır basmıştır (Yayla, 2014: 91). Bununla birlikte "seçilmiş istibdat" gibi birçok konuyu konuşup, tartışan kurucu babaların çoğunluktan şüpheli olduklarını belirtmekte yarar vardır. Bu nedenle basit çoğunluğun değiştiremeyeceği bazı hakları anayasaya koyarak, çoğunluğun hüküm sürmesini önlemişler ve herhangi bir çoğunluğun istediğini yapmasını zorlaştıran bir hükümet mekanizmasını benimsemişlerdir. James Madison ve diğer kurucular, çoğunluk istibdadını önlemek

maksadıyla “kudret, kudreti önler” anlayışıyla hareket etmişlerdir. Böylece hukuki denetim vasıtalarını da onaylamışlardır (Mayo, 1964: 162). Dolayısıyla İngiltere’den esinlenen; ancak ondan farklı bir hükümet sistemi benimsenmiştir. Bunun önemli bir nedeni, sömürge yönetimi döneminde görmüş oldukları kötülüklerin etkisinde kalan Philadelphia’da toplanan delegelerin, aynı zamanda John Locke ve Montesquieu gibi düşünürlerin eserlerinden etkilenmiş olmasıdır (Vernon, 1961: 121-122).

Lockecu liberalizmin etkisinde olan Amerikan kurucu babaları, politikayı bir kurtuluş vasıtası veya bir toplum tasavvurunun vatandaşlara dayatılması olarak değil; ancak kişi hakları, ekonomi ve mülkiyetle ilişkili bir argüman olarak görmüşlerdir. Bu anlayışla devlete, farklı ekonomik ve fikirsiz çıkarlar arasında bir tür arabulucu rolü yüklemişlerdir (Oğuz, 2017: 5). Aşırı merkeziyetçi bir anlayışın kolonileri mutsuz edeceği ve güçlü bir devlet olgusunun insan hakları açısından tehlikeli olacağını düşünmüşlerdir. Bunu, kurucu babalardan ve ülkenin üçüncü başkanı olan Thomas Jefferson’un yazmış olduğu 1776 Bağımsızlık Beyannamesi’nde geçen insanların doğuştan gelen, hayat, hürriyet ve mutluluğu arama hakkına sahip olduğu tümcesinde görmek mümkündür. Her ne kadar mülkiyet bu haklar arasında belirtilmemiş olsa da o zaten diğerlerinin doğal sonucu olarak varsayılmıştır (Yayla, 2014: 91).

Elbette Locke’un serbest piyasa ve toleransı önceleyen düşüncesinin yanında Montesquieu ile birlikte katkı sağladığı Kuvvetler Ayrılığı Teorisi de Kurucu Babalar üzerinde etkili olmuştur (Oğuz, 2017: 5). Montesquieu, İngiliz devlet idaresinin temel kuruluşunu fazla anlamadığı için, devlete karşı hürriyeti koruyabilmenin en iyi çaresi olarak “kuvvetler ayrılığı” anlayışını benimsemişti. Dolayısıyla yasama yetkisi yasama organına, yürütme yetkisi yürütme organına ve yargılama yetkisi yargılama organına verilmeliydi. Bundan dolayı anayasayı yapanlar, Amerikan Devrimi sırasında kuvvetin yasama erkinin elinde toplandığını gördüklerinden yasama yetkilerinin kötüye kullanılmasına karşı teminat teşkil edebilecek kuvvetli bir yürütme uzvuna olan ihtiyacın farkındaydılar. Bu farkındalık, Madison’un Federalist adıyla toplanan mektup ve makalelerinde yer alan “bütün yetkileri, yasamayı, yürütmeyi ve yargılamayı, aynı ellerde toplamak tiranlığı açıkça ilan etmekten başka bir şey sayılamaz” ifadesinde görülebilmektedir (Vernon, 1961: 122). Aynı zamanda “en iyi hükümet biçiminin en az hükümet eden olduğu” düşüncesinde olan kurucu babalar, bütün kuvvetlere karşı da güvensizlik içerisindeydi. Örneğin; İngiltere’ye karşı verilen bağımsızlık mücadelesi sırasında İngiliz parlamentosunun kolonilere yönelik çıkarmış olduğu birtakım kanunlar, yasama erkine karşı güvensizlik nedeni iken; kralı temsilen görev yapan koloni valilerince gerçekleştirilen baskı ve İngiltere Kralı III. George’un zor kullanarak, kolonileri İngiliz egemenliğinde tutma eğilimi de yürütmeye karşı güvensizliğin nedeniydi. Bu yaşananlar kurucuların belleklerinde yer edinmişti (Teziç, 2012: 504). Dolayısıyla kurucular şu üç sonuca eriştiler: 1. Yürütme ve yasama erklerini ayrı ellerde toplamak hür iradenin doğal ve normal gereklerindedir. 2. Yürütme erki özgürlük için bir tehlikedir. Bu nedenle iyi tanımlanmış sınırlar içinde tutulmasında yarar vardır. 3. Devlet başkanını denetlemek, sadece onun yetkilerini tanımlamak ve onu belli bir süre yürütmeye vazifeli kılmak tek başına yetinilmemeli; aynı zamanda onun yasama erki üzerinde etkili olabilme olasılığı da ortadan kaldırmalıdır. Bakanların da, başkan tarafından tespit edilen ve onun emrinde iş gören kişiler olmaları, başka bir ifadeyle halkın sadık temsilcileri ve hizmetkârlarından ziyade başkanın birer uzvu olduklarını düşünerek, bu iki taraflı vasfı edinmeleri önlenmeye çalışıldı. Bu nedenle, Birleşik Devletin mahiyetinde memur olarak çalışanların her iki Meclise üyesi olabilmesini yasaklama yoluna gittiler. Bu yolla yasama

erkini katıksız şekilde hür, uyanık, halka hizmet şiarına inanmış, keyfi kudretin düşmanı olan bir erke dönüştürdüklerine inanıyorlardı. Kurucu babalar, yasama organına da bütün hakları elinde toplayan bir erk olarak bakmak istemiyorlardı. Aynı zamanda zayıf ve bağımsız olmayan yürütme erkinin tehlikelerinin de farkındaydılar (Bryce, 1962: 88). Önemli kuvvetlerden yargı kuvvetinin başkanlık sistemindeki konumu da önemli bir unsurdur. Yasama ve yürütme arasında kendi hak ve yetkileri bakımından birtakım çatışmaların söz konusu olabileceği düşüncesi hâkimdi. Ancak halk idaresinin izharı olan anayasanın yorumlanmasında yüce bir mahkemenin kurulması, her derde deva olmasa bile birçok güçlülere çare olabilecekti (Bryce, 1962: 89).

Ancak kuvvetleri bölmenin tek başına yeterli olmayacağı düşüncesinde olan kurucu babalar, farklı yetkilerin zamanla aynı ellerde toplanabileceği korkusunu da taşımaktaydılar. Bu nedenle, yetkileri harmanlamaya çalışmışlardır. Böyle bir maksada erişmek için de “fren ve denge” sistemini kurmak; üç temel erke gerektiği zaman, Anayasayla kendilerine tanınmış olan yetkileri aşabilmek açısından belirli vasıtalar sağlamak gerekiyordu. Başka bir ifadeyle, devlet idare sisteminde iyi bir “denge” kurabilmek maksadıyla sınırları açıkça tanımlanmış bir “fren sistemi”ni tesis etmek gerekmekteydi. Bu frenleyici mekanizmaların bir kısmı, devlet idaresinde iş başına geçmeyi karışık bir seçim ve atama sistemine bağlamak üzerine kuruluydu. Örneğin: Başkanı seçim kolejinde seçtirmek, Senato’nun onayını aldıktan sonra Yüce Mahkeme üyelerinin ömür boyunca atanma yetkisinin Başkana hasredilmesi ve Kongre’de yer alan iki meclisin de ayrı ayrı uzunluktaki dönemler için halkın seçimine bırakılması gibi. Burada asıl önemli olan husus, federal devlet idaresindeki her organa diğer organların faaliyetlerini denetleme ve hatta onların vazifelerinden bir bölümünü yerine getirmek bakımından kimi yetkilerin tanınmış olmasıdır. Örneğin: Kongre, Başkanı suçlayıp yargılayabilmektedir. Kongrenin yasaları yapmasına karşılık, Başkan da bunları veto etme yetkisini haizdir (Kongre’nin Anayasada öngörülen 2/3 çoğunlukla bu vetoyu aşması neredeyse olanaksızdır). Yüce Mahkeme, yasaları Anayasaya aykırı ilan ederek, yürürlüğe girmelerini engelleyebilecek güçtedir. Ancak Mahkeme üyelerinin atanmaları bakımından, Başkana ve Senato’nun onayına bağlı tutulduğu gerçeğinin de akılda tutulması gerekmektedir (Vernon, 1961: 122-123).

4. FRANSA’DA HÜKÜMET KRİZİ VE DE GAULLE’ÜN GÜÇLÜ YÜRÜTME YAKLAŞIMI: YARI BAŞKANLIK SİSTEMİ

Anayasal ve idari konularda başlangıcı 18. yüzyıla kadar uzanan köklü bir geçmişi ve gelenekleri olan Fransa (Oktay, 2018: 80), devrimden önce salt monarşi ile yönetilen ve özekçiliğe dayalı güçlü bir devlettir. Ancak 1789 yılında hem Fransa’ya hem de tüm dünyaya damgasını vuran büyük devrimin (Eroğul, 2016: 155) ardından, Fransa’da tartışılmamış ve ülkenin bütünü tarafından kabul edilmiş tek bir rejim görülmemiştir (Aron, 1976: 207). Devrimden sonra beş cumhuriyet, iki imparatorluk ve 1815-1848 arasında tekrar ihdas edilen meşrutî monarşi dönemleri yaşanmıştır (Oktay, 2018: 75). Devrim’den önce Fransa’da toplum üç tabakaya ayrılmaktaydı. Bunlardan ilki, nüfusun %2’sini teşkil eden ve ülke topraklarının %30’una sahip olan soylulardı. Soyluların altında kendi içinde çok iyi düzeyde örgütlenmiş ve üst tabakasını soylular sınıfından gelen rahiplerin teşkil ettiği ruhban sınıfı yer almaktaydı. Mevcut toprakların dörtte birinin ruhban sınıfının örgütü olan Kilisenin iyeliğinde bulunduğu ülkede, bu iki zümrenin dışında kalanlar ise «üçüncü kesimi» (Tiers Etat) teşkil ediyordu. Dolayısıyla üçüncü kesim homojen sayılmazdı. Bu zümre içerisinde burjuvazi, doktor, avukat gibi serbest meslek erbapları ile esnaflar, işçiler ve nüfusun %

90'ını teşkil eden köylüler yer almaktaydı (Şaylan, 1981: 66-67). İçerdiği sosyal sınıfları kısaca bu şekilde betimlenebilen Fransa'da devrimden önceki yıllarda halk iktisadi ve mali alanlarda oldukça sıkıntı çekmiş, orta ve alt gelir grubunda yer alan sınıfların hayatı tahammül edilemez bir duruma gelmiştir. Genel anlamda bu zümreler, toplumsal adaletsizlikten en fazla etkilenen kesimleri teşkil etmiştir. Asiller ve din adamları ise her türlü ayrıcalıktan faydalanmıştır (Vernon, 1961: 59-60).

Soylu kesimin çıkarları doğrultusunda davranan devletin, aynı zamanda almış olduğu ağır vergilere rağmen harcamaların sürekli artması, hazinenin iflasına neden olmuştur. Devlet harcamalarının karşılanması ve soylu kesimin desteklenmesi için de yeni vergilerin toplanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu dönemde soylular ve rahipler ayrıcalıklarından vazgeçip vergi ödemeye yanaşmadığı gibi, devlet gelirlerini artırmaya dönük yeni vergi düzenlemesine de karşı çıkmıştır. Bu nedenle de Kral XVI. Louis, yeni vergiler toplayabilmek için 1614 tarihinden beri toplantıya çağrılmayan “*États Généraux*” adlı meclisi toplantıya çağırmıştır. Ruhbanlar, soylular ve halk meclisi olmak üzere üç ayrı bölümden oluşan bu mecliste, soylular 285, ruhban 308 ve halk (tiers-etat) 632 üye ile temsil edilmekteydi. İlk toplantıdan itibaren Mecliste ciddi görüş ayrılıkları söz konusuydu. Soylular ve ruhbanlar üç meclisin ayrı ayrı toplanması gerektiğini ileri sürerken, halk temsilcileri üç kesimin temsilcilerinin aynı anda oylamaya katılmasını istemekteydi. Bu isteğe karşı çıkan Louis'in Meclisi dağıtmak istemesi üzerine, kendisini ulusun temsilcileri sayan halk temsilcileri bu karara karşı direnerek ulusun iktidarını yansıtan bir anayasayı hazırlamadan dağılmayacaklarını ilan etmişlerdir (Şaylan, 1981: 67-69). Daha sonraki süreçte ruhban ve soylular sınıfını bir yana iten halk temsilcileri, kendilerini Ulusal Meclis olarak ilan etmiştir. Bu şekilde kralın karşısında ulusun temsilcilerinden müteşekkil bir organ belirmiş, mutlak monarşinin yerine meşruti monarşi idaresi tesis edilmiştir. Bu süreçte Louis'in ve soyluların direnme çabalarına karşı, halk 14 Temmuz 1789'da Bastille Hapishanesi'ni ele geçirmekle karşılık vermiştir. Halktan aldığı destekten beslenen Ulusal Meclis, 4 Ağustos 1789'da soyluların bütün tüzel ayrıcalıklarına son verme yoluna gitmiştir. Böylece, yasa karşısında eşitlik prensibi kabul edilerek, toplumdaki gerçek güç dengesine tamamen ters düşen bir tüze yapısı da ortadan kaldırılmış oldu (Eroğul, 2000: 74). Voltaire'nin sosyal ve iktisadi reformlar görüşü, Montesquieu'nun kuvvetler ayrımı ilkesi ve Rousseau'nun kişi hakları ile birlikte halk egemenliğini kuran “sosyal sözleşme” anlayışı (Çam, 2000:148-149) fikri ile beslenen 1789 Devrimi, mutlak monarşinin hakim olduğu “eski rejime” son vererek, modern siyasi fikirlerin kurumlara yerleşmesi için gerekli ortamı hazırlamıştır (Çam, 2000: 147).

Kurucu Meclis ilk olarak Amerika'daki çizgiyi takip ederek (Sander, 2003: 164) 26 Ağustos 1789'da Fransız anayasalarının başına her zaman konan “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi”ni yayınladı. Bildiri kişi hürriyetleri, kanun önünde eşitlik, sosyal eşitsizliğin giderilmesi ve vergilendirmede adalet gibi temel hak ve özgürlükleri içermekteydi (Sander 2003: 164; Çam, 2000: 149). Bu bildiriye yayınlayan Kurucu Meclisin diğer önemli görevi de yeni bir anayasa yapımıydı. Montesquieu ve Rousseau'dan esinlenerek ulusal egemenlik, temsili rejim ve kuvvetler ayrımı ilkeleri benimsenerek hazırlanan yeni anayasa, 3 Eylül 1791 tarihinde Krala sunulmuştur. 14 Eylülde Kralın kabul etmiş olduğu yeni anayasa ile (Çam, 2000: 149) ülkede tahtın yine babadan oğula geçmesi ve kralın kendi bakanlarını, komutanlarını ve elçilerini atama yetkisini haiz olması benimsenmiştir. Anayasayla meclisin çıkardığı yasaları “geçici veto” adı altında en çok dört yıllığına ya da birbirini izleyen iki parlamento dönemi boyunca durdurabilme ya da uygulamayı erteleyebilme hakkı da krala hasredilmişti. Ancak bakanlar kurulunu dağıtma yetkisinin krala verilmediği anayasada, bakanların Meclis'e ve Meclis

komisyonlarına karşı sorumluluğu ilkesi benimsenmiştir. Savaş ilanı ve barış yapma hususunda ilk adımı atma hakkına sahip olan kralın, bu hakkını yalnız Meclisin onayıyla kullanabilmesi şartı getirilmiştir (Rude, 2018: 95). Böylece, hükümdarın elinden bütün mutlak yetkileri alınarak (Vernon, 1961: 60) anayasal bir monarşi tesis edilmiştir. Meclis üyelerinin çoğunluğunun monarşinin devamından yana olduğu bu dönemde 10 Ağustos 1792'de patlak veren olaylar üzerine kralın tüm yetkileri elinden alınarak Meclise devredilmiştir. Nitekim 21 Eylül'de de I. Cumhuriyet ilan edilmiştir (Çam, 2000: 150). Ancak bu dönemde Fransız anayasal monarşisi kralın ve bazı aristokratların mutlak iktidarı tekrar elde etme çabalarının yanı sıra, radikal bir devrim talebinde bulunan Jakobenlerin girişimiyle peyder pey çökertilmeye çalışılmıştır. Nitekim kralın Fransa'nın işgali ve iktidarının yekânesine tekrar iadesi için yabancı prenslerle komplo yaparken yakalandığı bu süreçte yaşanan gelişmeler, Jakobenlerin iktidarı ele geçirmeleri için gerekli zemini oluşturmuştur. Böylece iktidar sağlam bir Rousseau taraftarı olan Maximillien Robespierre yönetimindeki Kamu Güvenliği Komitesi'nin eline geçmiştir (Roskin, 2016: 112). Bu süreçte Milli Konvansiyon dönemi, Kamu Selameti Komitesi'nin önderliği altındaki radikal unsurların hâkimiyetine dönüşmüştür. Terör Dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde Kral ve Kraliçe dahil birçok insanın boynu vurulmuş; ihtilalcıların birçoğu da aynı kaderden kurtulamamıştır (Veron, 1961: 60). Robespierre'e yakın olanların dahi can güvenliğinden endişe duydukları bu dönem, 28 Temmuz'da Robespierre'in de giyotine gönderilmesiyle son bulmuştur (Davis, 2009: 236).

Terör döneminin ardından teşkil edilen Kurucu Meclis, 1793 Anayasası'na birtakım kısmi değişiklik ve eklemeler yaparak 2 Ağustos 1794'te yeni bir anayasayı ortaya koymuştur. Anayasa yapıcılar 1793-94 olaylarının etkisi altında kalarak ve bunlara tepki olarak yürütmeye özgü bir yer hasretmek suretiyle kuvvetler ayrımını benimsemiştir. Ayrıca yasaların yapımı sürecinde ılımlılığı sağlamak adına Beşyüzler Meclisi ve İhtiyarlar Meclisi'nden müteşekkil olan iki meclisli bir yapıyı getirmiştir. Ancak rejim bu dönemdeki çeşitli darbelere ancak beş yıl dayanabilmiş, nitekim 1799'da gerçekleşen Napolyon'un hükümet darbesiyle sona ermiştir (Çam, 2000: 150-151). Napolyon, kısmen Devrimi destekleyip sürdüren, kısmen de devrimi yadsıyan bir dizi yasayı peş peşe çıkarmıştır. Ancak Napolyon'un 1815 yılında Prusya ve Britanya tarafından yenilgiye uğratılarak Akdeniz'deki küçük bir adaya sürgün edilmesiyle ülkede yeni bir döneme girilmiştir (Davis, 2009: 236). Yaşanan bu olaydan sonra Fransa, aristokrasi ve burjuvazi arasında yeni bir uzlaşım sağlandığı Restorasyon dönemine girmiştir. Bu dönemde XVIII Louis tahta çıkartılmıştır. Ancak eski rejim yanlılarının parlamentoyu rahatsız eden uygulamaları, 1848 yılında ayaklanmalara yol açmıştır. Bu ayaklanmanın ardından da kralın İngiltere'ye kaçmasıyla yeni bir anayasa benimsenerek II. Cumhuriyet ilan edilmiştir (Alkan, 2013: 168; Çam, 2000: 152-153).

Bu dönemde kurulan geçici hükümet, tek dereceli genel oy ile kurucu meclis seçimini gerçekleştirmiştir. Ayrıca kabul edilen 1848 Anayasası ile tek dereceli, genel ve gizli oyla seçim; tek kanatlı meclis ve geniş yürütme yetkilerini haiz; ancak meclisi fesih yetkisinden yoksun Cumhurbaşkanına dayanan bir yapı getirilmiştir. Bu anayasa kapsamında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerini ise Napolyon'un yeğeni Louis Bonaparte kazanmıştır. Bonaparte'nin cumhurbaşkanı olması ve Meclis içerisinde yer alan monarşistlerin de katkısı ile II. İmparatorluğun yolu açılmıştır. Bonaparte 1851 yılında gerçekleştirdiği hükümet darbesi ile plebisitle anayasa yapma yetkisini elde etmiş (Nitas, 2003: 208) ve bu kapsamda 1852 yılında yeni bir anayasayı kabul ettirmiştir. Bu anayasa

genel oyla seçilen Milletvekilleri Meclisi ile birlikte cumhurbaşkanı tarafından seçilenlerden veya belli unvanlara sahip kişilerden oluşan Senatodan oluşan iki yapı bir meclisi benimsemiştir. Güçlü bir yürütme erkini benimseyen bu anayasaya göre yasa önerisinde bulunma yetkisi, yalnızca cumhurbaşkanına ait olup; cumhurbaşkanına meclisi feshetme yetkisi de verilmiştir. Ayrıca bakanların cumhurbaşkanına karşı sorumluluğu ilkesi de getirilmiştir. Dolayısıyla yasama ve yürütme yetkisi, cumhurbaşkanı olan Bonaparte'ın elinde toplanarak sistem diktatörlüğe doğru evrilmiştir. 07 Kasım 1852'ye gelindiğinde ise Bonaparte, III. Napolyon unvanıyla imparator ilan edilmiş ve bu ilan, düzenlenen bir plebisitle halkın büyük çoğunluğunca onaylanmıştır. Ancak II. İmparatorluk dönemi 1870 yılında Prusya ile yaşanan savaşta (Nitas, 2003: 208-209) III. Napolyon'un, 1 Eylül 1870 tarihinde esir düşmesinden sonra 4 Eylül'de sonlandırılmıştır. Akabinde de III. Cumhuriyet ilan edilmiştir (Göze, 2017: 641).

Ancak III. Cumhuriyetin dayanağını oluşturan anayasanın gecikmeli olarak 1875 yılında kabul edildiği görülmüştür. Monarşistler ve cumhuriyetçiler arasında çekişmelerin yaşandığı bir dönemin ardından çıkan 1875 Anayasası'nın, bu karmaşık sürece tepki olarak bir uzlaşma görüntüsü taşıdığı söylenebilir (Çam, 2000: 154). Parlamenter sistemin birçok ilkesini hayata geçiren 1875 Anayasası, birisi yine aristokratik nitelikli Senato olmak üzere eşit yetkilere sahip iki meclisli bir parlamento yapısını öngörmüştür. Cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçilmesi uygulamasını benimseyen Anayasa'da, Cumhurbaşkanınca görevlendirilen "başbakanın" tayin ettiği bakanlardan oluşan hükümete yer verilmiştir. Kendisine siyasi sorumluluk yüklenmeyen cumhurbaşkanı geniş yetkileri haiz görünse de; tüm kararları yalnız ilgili bakanın imzasıyla yürürlük kazanabildiğinden, yürütme erki gerçekte siyasal sorumluluğa haiz bakanlarca kullanılmaktadır. Yasa önerisinde bulunma yetkisi ise, Parlamento üyelerinin yanı sıra, cumhurbaşkanı ile hükümete tanınmıştır (Nitas, 2003: 209). Ancak Üçüncü Cumhuriyet Dönemi'nde parlamento içerisinde kralcılar ve Cumhuriyet Birliği olmak üzere iki büyük grup yer almıştır. Dolayısıyla bu iki grup aynı zamanda parti işlevi görmeye başlamıştır. Ancak zamanla sağı temsil eden kralcılar ile solu temsil eden Cumhuriyet Birliği'nin varlıklarını sürdüremeyerek çeşitli partilere bölündüğü görülmüştür. Böylece Fransız siyasal yaşamının en belirgin niteliklerinden biri olan çok partililik belirmiştir. Aynı zamanda parlamentoda çok sayıda partinin yer alması, yürütmenin istikrarsızlığını gündeme getirmiştir (Şaylan, 1981: 77). Fransa'da parti sayısının çoğalması ile birlikte partilerin dağılık olmasından kaynaklı, hükümetlerin kurulması koalisyonlar ile mümkün olmuştur. Bundan dolayı III. Cumhuriyet Dönemi, altmış beş yılda yüzden fazla hükümet değişikliğinin gerçekleştiği (Göze, 2017: 646) siyasal istikrarsızlıklarla anılan bir dönem olmuştur (Nitas, 2003: 209).

Fransa, II. Dünya Savaşı'na III. Cumhuriyet Anayasası ile girmiştir (Göze, 2017: 649). İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, III. Cumhuriyet'in Nazi orduları karşısında uğradığı yenilgiden sonra III. Cumhuriyet dönemi sona erip Petain idaresindeki Vichy Rejimi kurulmuştur (Oktay, 2018: 80). Savaş döneminde düşman ile işbirliği içerisinde olan Petain (Eroğul, 2000: 84), başlangıçta yeni bir anayasa hazırlayıp halkoyuna sunacağını açıklamıştır. Ancak Petain böyle bir girişimde bulunmayıp ülkeyi yasa gücünde kararnameler ile yönetmeye başlamış ve Ağustos 1940'ta meclisi feshedip, Vichy'yi başkent yapma yoluna gitmiştir. Petain, kendisini devlet başkanı olarak ilan ederken Dışişleri Bakanı Pierre Laval'i de halefi olarak ilan etmiştir. Bir cins diktatörlüğe dönüşen Petain yönetimi, Fransız Devrimi'nin benimsemiş olduğu "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" ilkeleri yerine "iş, aile, vatan" ilkelerini koymuştur. Petain, zamanla daha da ileri giderek, Nazi yönetimine öykünen, Yahudi

aleyhtarlığı güden bir rejimi tesis etmiş ve bir cins Fransız “Führeri”ne dönüşmüştür (Sander, 1996: 121). Bu arada Reynaud Hükümeti’nde Savaş Bakan Yardımcılığı görevinde bulunmuş olan General De Gaulle (Sander, 1996: 121), II. Dünya Savaşı sırasında Fransa’nın Almanya ile ateşkes imzalaması üzerine İngiltere’ye (Londra) giderek az sayıdaki gönüllülerle (Demirkıran, 2007: 80) Fransa’nın kurtuluşu için mücadeleye başlamıştı. “Ne olursa olsun Fransız Direnmesinin ateşi sönmemelidir ve sönmeyecektir” diyen De Gaulle, “Hür Fransızlar Hareketi”ni başlatarak ABD ile İngiltere’den Fransa’nın meşru başbakanı olarak tanınmasını istemiştir (Sander, 1996: 121-122). Daha sonra De Gaulle 1943 yılında karargâhını Cezayir’e taşımış ve Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi’nin başına geçmiştir. Eylül 1944’te kurduğu gölge kabine ile birlikte Paris’e dönmüş ve arka arkaya iki geçici hükümette başbakanlık görevini üstlenmiştir (Demirkıran, 2007: 80). Vichy Rejimi’ni bertaraf eden De Gaulle, partiler rejimine ve siyasilerin parlamento oyunlarıyla yürütmeyi zayıflık içinde tutmasına tamamen karşı çıktığı için, III. Cumhuriyet rejimini devam ettirmek istememiştir. Çünkü De Gaulle, güçlü bir yürütme erkinin Fransa’yı daha başarılı kılacağına inanmaktaydı. Bunun da ancak yeni bir anayasa ve yeni bir cumhuriyetle mümkün olabileceğini düşünmekteydi (Özen ve Akdevelioğlu, 2017: 94). Bu kapsamda 21 Ekim 1945’te ülkede kurucu meclis için seçime gidilmiştir. Gerçekleştirilen seçimde meclisteki çoğunluğunu Komünistler (%25) elde etmiştir. Komünistleri Sosyalistler (%23) ve yeni Cumhuriyetçi Halk Harekâtı (MRP) izlemiştir. De Gaulle, yeni meclis tarafından geçici hükümet başkanlığına seçilmiştir (Vernon, 1961: 67). Ancak bu üç partiyi kendi istediği hedefe sevk etmenin imkânsızlığını net bir şekilde gören ve Komünist Parti’nin kazandığı siyasi zaferden rahatsızlık duyan De Gaulle, 20 Ocak 1946’da Geçici Hükümet Başkanlığı’ndan istifa etmiştir. De Gaulle’ün istifasını bir fırsat olarak değerlendiren bu üç parti de 23 Ocak 1946’da Triparti Koalisyon Şartı’nı imzalayarak işbirliğine gitmişlerdir. Bu yolla De Gaulle’ü sistem dışına itmişlerdir. Yeni Meclis, Geçici Hükümet Başkanı olarak da sosyalist Felix Gouin’i seçmiştir (Özen ve Akdevelioğlu, 2017: 100). Kurulan yeni hükümet yeni bir anayasa çalışması içerisine girmiştir. Ancak Komünist ve Sosyalist Parti güçlü bir yürütme erkini istememekteydi. Öyle ki MRP’nin muhalefetine rağmen iki sol parti, tek meclisli kuvvetli bir yasama erki ile zayıf bir yürütme erkini benimseyen bir tasarı hazırlayıp meclise sunmuştur. Meclisten geçen tasarı daha sonra referanduma sunulmuştur. Ancak kimsenin beklemediği şekilde tasarı halk tarafından reddedilmiştir (Vernon, 1961: 67).

Anayasa tasarısının reddedilmesi Kurucu Meclis’in de onaylanmaması manasına gelmektedir. Bu yüzden beklenmedik ve bir o kadar da derin olan bu krizi aşabilmek için Meclis seçimlerinin yenilenmesine karar verilmiştir. 2 Haziran 1946 tarihinde yapılan ikinci seçimlere hemen hemen aynı partiler iştirak etmiştir. Yeni seçilen Kurucu Mecliste, çoğunluğu (%28) MRP elde etmişti. MRP’yi %26’lık oyla Komünistler ve Sosyalistler (%21) izlemiştir (Özen ve Akdevelioğlu, 2017: 101-102). Bu arada De Gaulle’un, “meclis dışında muhalefet” konumunda olduğunu belirtmekte yarar vardır. De Gaulle 16 Haziran 1946’da Bayeux kentinde yeni anayasa hakkındaki görüşlerini anlattığı çok önemli bir konuşma yapmıştır.² Bu konuşmayla 2 Haziran seçimleriyle beliren yeni Kurucu Meclis’in ikinci anayasa inisiyatifine karşı bir pozisyonda olduğunu ortaya koyduğunu göstermiştir (Özen ve Akdevelioğlu, 2017: 102-103). Çünkü bu yeni tasarı, zayıf bir yürütme organına karşılık parlamento üstünlüğüne yer vermeyi yeğlemiştir. Nihayet bu tasarının 13 Ekim 1946 tarihinde halkoyuna sunulması kararlaştırılmıştır. Zayıf bir yürütmeden yana olmayan De

² bkz. (Ozankaya, 2004: 381-382)

Gaule, seçmenlerden yeni Anayasa tasarısını reddetmelerini istemiştir. Ancak yapılan halk oylamasında 25 milyon seçmenden yalnız 9 milyonu tasarı lehine oy vermiş, 8 milyonu aleyhte oy kullanmış, 8 milyonu da oylamaya katılmamayı tercih etmiştir. Nitekim bu şartlarda kabul edilen anayasayı De Gaulle de dahil olmak üzere birçok kişi, bir azınlık anayasası saymıştır (Vernon, 1961: 67-68). Nitekim IV. Cumhuriyet de III. Cumhuriyet gibi siyasi istikrarsızlık yaşayarak on üç yılda yirmi yedi hükümet değişikliğine şahitlik etmiştir. Bu dönemde yaşanan enflasyon (Hekimoğlu, 2009: 62) ve sömürgeler sorunu beraberinde ciddi bir siyasi istikrarsızlığı doğurmuştur.

Fransa'nın sömürgesi olan Vietnam'da alınan yenilgi, akabinde uzun süren Cezayir'in bağımsızlık savaşı, Süveyş Kanalı'nın Mısır tarafından millileştirilmesi sebebiyle İngiltere ile birlikte başlatılan Kanal Harekâtı'nın ABD'nin uyarısıyla yarıda kesilmesi gibi gelişmeler, IV. Cumhuriyeti aşırı düzeyde yıpratmıştır. Bu dönemde sık değişen koalisyon hükümetleri ve Cezayir'deki şiddet olayları neticesinde, 1958 yılına gelindiğinde rejimin iflas ettiği ve ülkenin yönetilemediği anlaşılmıştır (Oktay, 2018: 80). Tipik klasik parlamenter uygulamalara dayanan IV. Cumhuriyet hükümetleri, iç hesaplaşmalar nedeniyle uzlaşmaya vararak sömürgeler sorununa çözüm bulamamıştır (Nitas, 2003: 210). Nitekim 13 Mayıs 1958 tarihinde Cezayir'de bulunan Fransız generaller ayaklanarak bir hükümet darbesini gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirilen askeri müdahalenin temelinde, güçlü bir devlet mekanizması oluşturma arzusu yatmaktaydı. Fransa Ulusal Meclisi'nin askeri müdahaleyi gerçekleştiren isyancı subaylara direnememesi üzerine (Yücel, 2003: 345), De Gaulle, ülkeye düzen getirmesi ve Cezayir'deki şiddeti sonlandırması için göreve çağırılmıştır. De Gaulle de Bayeux Söylevi'nde dile getirdiği anayasal düzenin benimsenmesi koşuluyla sorumluluk alabileceğini ifade ederek göreve başlamıştır (Oktay, 2018: 80).

1 Haziran 1958 tarihinde IV. Cumhuriyetin parlamentosu gerçekleştirmiş olduğu oylama sonucunda 329'a karşı 224 oyla De Gaulle'ün başkanlığındaki bir hükümete rejimi değiştirme görevini vermek zorunda kalarak, De Gaulle'e üstün yetkiler hasretmiştir. Akabinde 3 Haziran 1958 tarihli yasa ile yeni kurulan hükümete altı ay için geniş yetki verilerek hükümete parlamentonun yasama yetkisi ile birlikte anayasa yapma yetkisi de devredilmiştir (Şencan, 2017: 34). Ancak yeni anayasayı yaparken hükümetin şu beş ilkeye uyması şartı getirilmişti: Siyasi iktidarın kaynağının genel oy olması, yasama ve yürütme erkleri arasında güçler ayrılığı ilkesinin benimsenmesi, hükümetin parlamentonun önünde siyaseten sorumlu olması, yargı bağımsızlığı, yeni anayasanın Fransa ile ortaklık kurmuş halklarla (eski sömürgelerle) ilişkileri de düzenlemesi (Çam, 2000:160-161; Şencan, 2017: 34-35).

De Gaulle, sıralanan bu ilkeleri gözeterek, III. ve IV Cumhuriyet döneminde yaşanan siyasi istikrarsızlığı giderebilmek amacıyla yürütmeyi güçlendiren bir anayasal metin hazırlatmıştır. 28 Eylül 1958 tarihinde yapılan halk oylamasında %80 oranında oyla kabul edilen yeni anayasa, Cumhurbaşkanı René Coty'nin onayı ile yürürlüğe girmiş ve V. Cumhuriyet kurulmuştur (Şencan, 2017: 35). V. Cumhuriyet Anayasası ile getirilen sistem, De Gaulle'in önceden önerdiği ilkeler doğrultusunda şekillenmiştir. Eskisine nazaran parlamentoya karşı güçlenmiş, bağımsız bir yürütme organı, yeni sistemin temel özelliğini teşkil etmekteydi (Şaylan, 1981: 84). Anayasaya göre cumhurbaşkanı "anayasaya saygı duyulmasını gözetir. Hakemlik yetkisine dayanarak, kamu güçlerinin düzenli çalışmasını sağladığı gibi devletin devamlılığını temin eder. Ulusal bağımsızlığın, ülkenin bütünlüğünün ve antlaşmalara saygının garantörü" (1958 Anayasası, md.5) olarak görülen cumhurbaşkanı aynı zamanda "bakanlar kurulunun başkanı" (md.9) olarak sembolik devlet başkanı görevleri yanında tam

anlamı ile yürütme organının başı konumunda olup; başbakan ve bakanlar dahil olmak üzere yüksek memurların atanması ya da azledilmesi Cumhurbaşkanının yetkisi altındadır (Şaylan, 1981: 84). Yürütmenin Cumhurbaşkanı ve başbakandan müteşekkil iki başlı bir yapıya haiz olduğu ülkede (Demir, 2013: 836-837) bakanlar kurulunun başkanlığını yapan Cumhurbaşkanına yasamayı fesih yetkisi de verilmiştir. Ayrıca hükümet üyeliği ile parlamenterliği bağdaşmaz hale getiren Anayasaya göre, bir parlamenterin bakan olarak atanması durumunda parlamenterlikten istifa etmesi zorunluluğu da getirilmiştir (Şaylan, 1981: 84).

Anayasayla ilk başta Cumhurbaşkanının parlamenterlerden müteşekkil bir seçim heyeti ve yerel devlet memurlarınca seçilmesi usulü benimsenmiştir. Ancak De Gaulle, aradan çok geçmeden kendisiyle halkın arasında hiçbir şeyin (elbette politikacıların da) durmaması gerektiğini düşünmüş ve böylece cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesini öngören anayasa değişikliğini 1962 yılında referanduma sunmuştur (Roskin, 2016: 124). Referandumda kabul edilen anayasa değişikliğiyle cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi sağlanarak yarı-başkanlık sistemi benimsenmiştir (Korkmaz, 2015: 104). V. Cumhuriyetin başlarında biraz da De Gaulle'ün tarihi kişiliğinin de tesiriyle Cumhurbaşkanı sistem içinde çok güçlü bir figür olarak varlık göstermiştir. 2000 yılında gerçekleşen anayasa değişikliğine kadar da bu böyle devam etmiştir. Bu anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının görev süresi yedi yıldan beş yıla düşürülmüş (Yayla, 2014: 116) olup, sistem içinde Cumhurbaşkanının konumunun güçlendirilmesi yönündeki eğilim de tersine dönmüştür. 2008 yılında gerçekleştirilen kapsamlı anayasa değişikliğiyle de Cumhurbaşkanının konum ve yetkilerinin sınırlı da olsa dengelenmesi, baskılanmış olan parlamentonun hareket alanının genişletilmesi eğilimi belirginleşmiştir (Alkan, 2013: 170).

5. SONUÇ

Hükümet sistemlerinin özelliklerinden ziyade ortaya çıkış koşullarını ve bu kapsamda devletler açısından hükümet sistemini belirlemeye iten nedenleri anlamayı amaçlayan bu çalışmada, yaygın hükümet sistemleri olarak bilinen parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık sistemleri incelenmiştir. Parlamenter sisteme beşiklik eden İngiltere'de genel olarak siyasal sistem ve özde hükümet sistemi, yüzyılları bulan bir inşa sürecinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Sistemin en önemli özelliği olan parlamento başta olmak üzere anayasal kurumlar ve devlet ile toplum arasındaki ilişki zaman içerisinde oluşmuştur. Vergi toplama usulü, tarımsal artık değer paylaşılması ve hazinenin durumu gibi mali konulardaki sıkıntıları gidermek için atılan adımlar her seferinde mutlak monarşiyi biraz daha zayıflatmıştır. 14. yüzyıla geldiğinde toplumsal grupların (ruhbanlar, baronlar, burjuvazi) içerisinde yer aldıkları parlamento dışında toplanmaya başlanması, İngiliz parlamenter sisteminin bugünkü görünümünü kazanmasında önemli bir uğrak olarak yer almıştır. Dış savaş, iç savaş ve iç çekişmelerin gölgesinde parlamentonun yetkisi, kral karşısında her geçen gün artmıştır. Siyasal partilerin artan etkinliği, 19. yüzyılda oy hakkının genişletilmesi ve 20. yüzyılda Lordlar Kamarası'nın yetkilerinin azalmasıyla hükümet sistemi olgunluğuna erişmiştir.

Kendi ülkelerindeki ekonomik ve siyasal olumsuzluklardan kurtulmak için başkanlık sisteminin doğduğu ABD'ye göç eden ve bu bağlamda başlıca amaçları özgürlük ve refah olan göçmenler, İngiliz siyasal kültürünün de taşıyıcılığını yaparak İngiliz örneğine uygun yönetim anlayışını kolonilere indirgeyerek uygulamışlardır. Fakat bu pek de uzun sürmemiştir. İngiliz hazinesine yük getiren Yedi Yıl Savaşları nedeniyle kolonilere getirilen yeni vergiler kopuşa neden olmuş ve bunu meşru görmeyen koloniler Amerika Birleşik

Devletleri olarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Konfederasyon çatısı altında toplanan koloniler, İngiltere ile devam eden savaş boyunca konfederasyonunun dağılmasının gündeme geleceği büyüklükte sorunlar yaşamışlardır. Bağımsızlık önderleri devletlerarasındaki birliği sağlamak amacıyla 55 delegenin yer aldığı bir konvansiyon toplamıştır. En önemli sorun; büyük devletlerin merkezi otoriteyi artıracak düşüncesiyle benimsedikleri federalist görüşün, küçük devletlerin bağımsızlıklarını sürdürme çabasının bir gereği olarak öne sürdükleri anti-federalist görüşler ile çelişmesi olmuştur. Diğer taraftan yasama açısından, İngiltere'nin parlamentoyu koloniler aleyhine kullandığını bilen ve yürütme açısından, kral tarafından atanan valilerin baskılarını gören Kurucu Babalar, “en iyi hükümetin en az hükümet eden” olduğu düşüncesinden hareketle anayasayı hazırlamışlardır. Böylece federe devletler ve federal devlet ile yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında çapraz bir dengeleme ve fren sistemi kurulmuştur.

Her iki hükümet sisteminin ortasında yer alan yarı başkanlık sisteminin en iyi örneği olan Fransa, kendi tarihinin neredeyse en önemli olayı olan Fransız İhtilali'nden önce de sonra da siyasal istikrarı sürdürülebilir kılmış bir ülke değildir. Devrimden önce İngiltere'de olduğu gibi mali olumsuzlukları gidermek için bir araya gelen üç farklı sınıftan (soylular, ruhbanlar, tiers etat) halk temsilcileri bugün varlığını sürdüren Ulusal Meclis'i kurmuşlardır. Halktan gücünü alan meclis 1789'da soyluların tüzel kişiliğine son vererek eşitlik prensibini benimsemiştir. Devrimin ardından Kurucu Meclis Haklar Bildirgesi'ni yayınlasa da meclis üyelerinin çoğunun monarşiden yana olması kargaşaya neden olmuş ve üç yıl sonra kralın tüm yetkileri alınarak meclise verilmiştir. Birinci Cumhuriyet olarak tarihe düşen bu olaydan sonra siyasal istikrar kralın ve aristokratların iktidarı ele geçirme çabaları nedeniyle kesintiye uğramıştır. İç çekişmeler ve savaşlar boyunca; meclis, kişi ve parlamenter iktidar biçimleri denense de başarılı olunamamıştır. En son parlamenter sisteme dayanan ve anılan sebeplere bağlı olarak iflas eden IV. Cumhuriyet Cezayir'deki generallerin darbesi ile son bulmuştur. De Gaulle III. ve IV. Cumhuriyet'in neden olduğu istikrarsızlığı çözmek için 1946'da Bayeux Söylevi'nde dile getirdiği görüşleri koşul olarak öne sürmüş ve kendisine üstün yetkilerin tanıdığı yeni hükümet sistemini böylece kurmuştur.

Her üç hükümet sistemi tarihsel olarak değerlendirildiğinde metodoloji olarak özgün boyutlarının olduğu anlaşılmaktadır. İngiltere evrimsel bir gelişim çizgisi göstermekte ve inşacı yönüyle öne çıkmaktadır. ABD ise tecrübe, ders çıkarma ve öngörüye/teoriye dayalı bir sistemi yaratmasıyla dikkat çekmektedir. Fransa'da, İngiltere'nin inşacı, ABD'nin deneysel boyutlarını görmek mümkün olsa da esas belirleyici olan husus, çözülmesi zor bir krizin ancak hükümet sisteminin temellerinde yapılan bir değişiklikle giderilmesidir. Kısaca İngiltere hükümet sisteminin doğal gelişiminin, ABD tecrübelerden faydalanılarak iyi bir öngörünün/planlamanın, Fransa ise olası krizlere karşı geliştirilen tepkinin/refleksin hükümet sistemlerinde tezahür ettiği bir ülkedir.

KAYNAKÇA

ALKAN, H. (2013). Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri, Açılım Kitap, İstanbul.

ALTUNOK, H. (2015). “Amerika Birleşik Devletleri”. B. Aykaç ve Ş. Durgun (Ed.), Çağdaş Siyasal Sistemler (69-96). Alter Yayıncılık, Ankara.

ARMAOGLU, F. (2018). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995). Kronik Kitap, İstanbul.

- ARON, R. (1976). Demokrasi ve Totalitarizm, V. Hatay (Çev.). Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ARSLAN, R. (2015). Demokratik Yönetim Sistemleri. Dora Basım Yayın, Bursa.
- ATES, T. (2017). Siyasal Tarih, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- BAYRAKTAR DURGUN, G.(2015). “Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı”. B. Aykaç ve Ş. Durgun (Der.), Çağdaş Siyasal Sistemler (15-66). Alter Yayıncılık, Ankara.
- BILIR, Faruk (2013), “Hükümet Sistemleri Tartışmaları Bağlamında Hükümet Sistemimiz ve Partili Cumhurbaşkanlığı”, Yeni Türkiye, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı (51): 303-308.
- BRYCE, J. (1962). Amerikan Siyasi Rejimi, T. Ataöv ve A. Payaslıoğlu (Çev.). Yenilik Basımevi, İstanbul.
- CAM, E. (2000). Çağdaş Devlet Sistemleri. Der Yayınları, İstanbul.
- DAVIS, H. C. (2009). Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz İnsanın Hikâyesi, B. Bıçakçı (Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul.
- DEMİR, F. (2013). “Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye”. Yaşar Üniversitesi Dergisi, 8(Özel): 831-876.
- DEMIRKIRAN, Ö. (2007). “Fransa’nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969)”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (5):79-92.
- DUVERGER, M. (1994). Siyasal Rejimler, T. Tunçdoğan (Çev.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- DUVERGER, M. (2010). “Yeni Bir Siyasal Sistem Modeli: Yarı Başkanlık Hükümeti”. M. Turhan (Der.), M. Turhan (Çev.), Devlet ve Hukuk Üzerine Yazılar (68-97). Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- ERDOGAN, M. (2010). Anayasal Demokrasi. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ERKUL, I. C. (2015). “İngiliz Parlamentosu’nun Mutlak Monarşiye Karşı Güç Kazanma Sürecinin Analizi”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34(2): 131-151.
- EROGUL, C. (2000). Anatüzeeye Giriş. İmaj Yayınevi, Ankara.
- EROGUL, C. (2016). Çağdaş Devlet Düzenleri. İmaj Yayınevi, Ankara.
- FRANSA ANAYASASI (1958), http://mahmudcelaleddinoktenaihl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/44/10/761717/dosyalar/2019_10/13124433_Fransa_AnayasasY.pdf , 08.10.2020.
- GEMALMAZ, M. S. (2005). Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş. Legal Yayıncılık, İstanbul.
- GOZE, A. (2017). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler. Beta Yayın, İstanbul.
- GOZLER, K. (2011). Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I. Ekin Yayınevi, Bursa.
- GOZBUYUK, A. S. (2003). Anayasa Hukuku. Turhan Kitabevi, Ankara.

- GULSOY, M. T. (2013). “Hükümet Sistemlerini Karşılaştırmak: Türkiye İçin Bir Değerlendirme”. Yeni Türkiye, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı (51): 257-279.
- HEKİMOĞLU, M. M. (2009). Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı “Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye. Detay Yayıncılık, Ankara.
- ISBEL, C.E. (1975). “The Evolution Of Parliament And The Constitution”. Journal of the Royal Historical Society of Queensland, 9(6): 34-42. (<https://core.ac.uk/download/pdf/15094211.pdf>).
- KARATEPE, S. (2013). “Hükümet Sistemleri ve Türkiye”, Yeni Türkiye, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı (51): 223-235.
- KORKMAZ, T. (2015). “Fransa Cumhuriyeti”. B. Aykaç ve Ş. Durgun (Ed.), Çağdaş Siyasal Sistemler (99-134). Alter Yayıncılık, Ankara.
- KUZU, B. (2017). Her Yönüyle Başkanlık Sistemi. Babıalı Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- LIPSON, L. (1997). Siyasetin Temel Sorunları, F. Yavuz (Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- LYON, A. (2012). “The English Parliament”, Benjamin Isakhan and Stephen Stockwell (Ed.), The Edinburgh Companion to the History of Democracy (167-176). Edinburgh University Press, Scotland.
- MADDICOT, J.R. (2010). The Origins of the English Parliament, 924–1327. Oxford University Press.
- MAYO, H. B. (1964). Demokratik Teoriye Giriş, E. Kongar (Çev.), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- MOORE, B. (1989). Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Şirin Tekeli ve Alaeddin Şenel (Çev.). V Yayınları, Ankara.
- NITAS, K. (2003). “Fransa Yönetim Sistemi”. Yirmi Birinci Yüzyılda Yönetim (201-278), Türk İdari Araştırmalar Vakfı, Ankara. http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/21yy/fransa.pdf.
- OGUZ, M. C. (2017). “ABD’de ‘Progressivism’ Hareketi ve Woodrow Wilson’un Kurucu Babalar’a İtirazı”. Amme İdaresi Dergisi, 50(1): 1-25.
- OKTAY, C. (2018). “Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Yarı-Başkanlık Rejimi: Fransa”. E. Kalaycıoğlu ve D. Kağmıoğlu (Ed.), Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler (71-103). Anadolu üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir.
- ONAR, E. (2005). “Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?”. T. Ergül (Ed.), Başkanlık Sistemi (70-104). Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- OZANKAYA, O. (2004). “Kendi Kaleminden Bir Politika Sanatçısı General De Gaulle’ün Tarihsel Konuşmaları”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 47(1): 379-394.

- OZDEMIR, H. (2017), “Büyük Britanya Ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığında Ulus Devletin Oluşumu ve Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”. İnönü University International Journal Of Social Sciences (Inijoss), 6(2): 23-48.
- OZDEMIR, H. (2018). 100 Soruda Hükümet Sistemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- OZEN, C. ve AKDEVELIOĞLU, A. (2017). “Hür Fransa’dan IV. Cumhuriyet’e Fransa’da Güçlü Hükümet Mücadelesi: De Gaulle’ün Siyasi Yenilgisi ve Parlamentarizme Geri Dönüş”. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 16(1): 81-106.
- OZER, A. (2010). Anayasa Hukuku Genel İlkeler. Turhan Kitabevi, Ankara.
- OZTAN, R. H. (2009). Çağa İsmi Veren Kadın: I. Elizabeth, <http://www.iekaum.hacettepe.edu.tr/cagaisminiveren.pdf>, 20.07.2020.
- PARLAK, B., & CANTURK, C. (2009). Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetmel Yapılar. Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- ROBERTS, J.M. (2015). Avrupa Tarihi, F. Aytuna (Çev.). İnkilap Kitabevi, İstanbul.
- ROSKIN, M. G. (2016). Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür, B. Seçilmişlioğlu (Çev.). Adres Yayınları, Ankara.
- RUDE, G. (2018), Fransız Devrimi, A. İ. Dalgıç (Çev.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- SAHİN, B. (2014). “Tarihsel Süreçte Demokrasi Fikri ve Pratiğinin Oluşumu”, İ. Dağı ve E. Gökalp (Ed.), İnsan Hakları ve Demokratikleşme Süreci (124-149). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.
- SANDER, O. (1996). Siyasi Tarih 1918-1994. İmge Kitabevi, Ankara.
- SANDER, O. (2003), Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e. İmge Kitabevi, Ankara.
- SARTORI, G. (1997). Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, E. Özbudun (Çev.). Yetkin Yayınları, Ankara.
- SAYARI, S. (2018), “Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Başkanlık Rejimi: ABD”. E. Kalaycıoğlu ve D. Kağnıcıoğlu (Ed.), Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler (104-130). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.
- SAYLAN, G. (1981). Çağdaş Siyasal Sistemler. Sevinç Matbaası, Ankara.
- SENCAN, H. (2017). “Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Bir Çözüme: Fransa’da Yarı Başkanlık Sistemi”. S. Gökçimen (Ed.), Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı Başkanlık Sistemi: Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri (25-100). TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- TANILLI, S. (2015). Uygurluk Tarihi. Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- TASKIN, Y. (2015). Modern Siyasal Hayat: Kurumların Doğuşu ve Küreselleşmesi”. Y. Taşkın (Ed.), Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler (49-80). İletişim Yayınları, İstanbul.
- TEZIC, E. (2012). Anayasa Hukuku (Genel Esaslar). Beta Yayınevi, İstanbul.

- TEZİC, E. (2013). “Başkanlık Sistemi”. Yeni Türkiye, Başkanlık Sistemi Özel Sayısı (51): 366-371.
- UK PARLIAMENT (2020). “The Reforms of 1258”. <https://www.parliament.uk>, <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/originsofparliament/birthofparliament/overview/simon-demontfort/1258reforms/> (06.08.2020).
- ULUSAHIN, N. (2003). “Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: “Yarı Başkanlık”tan “İki Başlı Yürütme Yapılanması”na”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(2): 199-233.
- VERNON, M. C. (1961). Devlet Sistemleri (Mukayeseli Devlet İdaresine Giriş), M. Soysal (Çev.). Sevinç Basımevi, Ankara.
- U.S. EMBASSY TURKEY (2020). “Amerikan Hükümetinin Ana Hatları”, <http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Hukumet.htm>, (17.11.2020).
- YAYLA, A. (2014). Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler. Adres Yayınları, Ankara.
- YUCEL, B. (2003). “Yarı - Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52 (4): 335-364.